

1843 ԲԱԶՄԱՎԷՊ 1910

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ

ՌԳԻԱՅԻՆ — ԲԱՆԱԹԻՐԱԿԱՆ — ԳՐԱԿԱՆ — ԳԻՏԱԿԱՆ — ՊԱՏՆԵՐԱԶԱՐԻ

ԱՄՍԼԱՅԻՆԻԹ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԵՒ ԹՈՒՐԻՐԱՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԸ

ԲՃՈՒԱԼԻՑ և խանդավառ աղա-
ղակներով ողջունեցինք Ազա-
տութեան երեւումը: Բռնութիւնը
կը շղթայէր մեր լեզուն, մեր
գրիչը, մեր ձեռքն ու ոտը: Փոքր
ցոյց մ'ի նպաստ բնատուր ան-

կախութեան մտաց ու գործոց՝ մեր արիւնը
կ'արժէր: Սահմանադրութիւնն հզօր թեւե-
րով հասաւ դարձնել մեզ՝ ինչ որ բռնակա-
լութիւնը կողոպտած էր: Եւ մեզ փարեցանք
այդ բարեբարին բոլոր մեր էութեամբը. և
այն լեցուց մեր կեանքը, մեր միտքը և մեր
էջերն իւրմով միայն: Խնդացինք, լացինք,
կայթեցինք: Եւ այժմ, առաջին գառան-
ցանքէն սթափելէ վերջ, մեր ակնարկը իւր
հանդարտ ու զիտող շրջաձութեանը մէջ
ուրիշ բան չի տեսներ դեռ իւր շուրջ, բայց
միայն հին վերքեր՝ որ տակաւին բուժման
կը կարօտին, և սպինք՝ որոց երեւոյթը
կը տանջէ մեր ուղեղը: Այս է՝ որ կը զրաւէ
մեր տեսութեան հորիզոնը, և այս է՝ զոր
Վոդրերգէ մեր մամուլն իւր երկամեայ
ամբողջ ճանչին մէջ: Ո՛ւր է մեր երեկի

օրագրական երանգաւոր կեանքը, երբ մեր
մտքերն աւելի ամփոփ և անվրդով, իւր
զբօսանքը կ'որոնէր տեսական զբաղանաց,
գեղեցիկ ճարակին մէջ: Նմանեցանք բազ-
մաժամանակեայ բանտարկեալ թռչնակին,
որ վանդակին ձողերէն ներս գիտէ երգել
բնութիւնը. և երբ օր մը բախտը նետէ
գինք նոյն ինքն բնութեան ծոցը, խնդու-
թենէն կը մոռնայ երգը, և կը յածի պահ մը
վարատական և ինքնակորոյս:

Չիմ մեղադրեք մեր մամուլը. շատ բնա-
կան երեւութի մ'առջեւ է որ կը գտնուինք:
Բայց չէ կարելի և ոչ անտեսել սա ճշմար-
տութիւնը՝ թէ առաքինութիւնը չափաւո-
րութեան մէջ է: Շատ տխուր բան կը լինի,
եթէ մամուլը մոռնայ իւր իսկական կո-
չումը, որ է առաջնորդութիւն ամբողջին՝
ընկերական ու մտաւոր գոյգ ասպարիզին
մէջ: Այո, նաեւ մտաւորին: Մեր արդի
կենաց տենդոտ պայքարը՝ մտքի տենդոտ
յագուրդ մ'ալ կը պահանջէ, զոր օրագրու-
թիւնը միայն կարող է հայթհայթել: Որ-
պիսի ժամանակի և որպիսի պարագայից
մէջ ալ գտնուինք, օրական մամուլը պէտք
է յիշէ միշտ՝ որ եթէ իւր մէկ թեւն է քա-
ղաքականութիւնը, սիւնն ալ զրականու-
թիւնն է: Եթէ շատանայ առաջնիւղ, և

ՅՈՒՆՈՒԱՐ. 1910

1

լըանէ երկրորդը, իրեն ասպարէզ կը մնայ գետինը, ոչ թէ օդոց բարձունքը:

Անհրաժեշտ է գրականութիւնը՝ յաջողեալու համար նոյն իսկ քաղաքականութեան մէջ: Չենք անգիտանար՝ թէ քաղաքական պայքարը որքան վրդովիչ է ջղերու, և ծնող սպառիչ խաղմբերու: Հանդարտիչ մը կարեւոր է անոր. և այս դերը գրականութեանն է, որ պիտի վերադարձնէ ջղերուն այն խաղաղութիւնը՝ որ հայելին պիտի հանդիսանայ մեր հանրային գործոց, և պիտի սրէ ու պատրաստէ միտքն՝ ընկերային խնդրոց յաջող և օգտաւէտ իմացողութեան: Առանց ասոր կը կորանցնենք զգացմանց հաւասարակշռութիւնը, և կը վտանգենք ընդհանուր զարգացման գծու շաւոր գործը: Լուրջ ազգաց առաքինութիւնն է չզգլիլի անակնկալ յաջողութեանց առջեւ, և պահել իւր գործունէութեան գեղեցիկ ու բանաւոր սահմանները: Զգլանանք մեզ այդ ազգաց դասուն պատկանելու պատիւը:

Ազատութիւնն եկաւ նպաստելու գրականութեան. մեք սակայն անոր մէջ կարծեցինք տեսնել եղծելու պաշտօնը: Եւ խուսափող գրականութեան փոխան՝ օրագրութեան մէջ վերերեւեցան երկու տգեղ երևոյթներ: Առաջին՝ հակակրօնութեան շունչը: Զարգացման շքեղ նշանն մը համարեցան ոմանք՝ զրչի անդէպ ու տղայամիտ խաղով մը ծաղրել այն նուիրական համոզումները, զորս փայփայեց մարդկութիւնն ամէն դարերու մէջ և ամէն տեղ, և որոնք անհատական և ընկերական բարոյականի պահպանակն եղան միշտ: Ո՞վ տուաւ աղոնց իշխանութիւնը միտելու ինչ որ չեն գիտեր, կը պանծան իրենց քաղաքակրթութեամբ. թո՛ղ ցուցնեն ուրեմն զայն, յարգելով հանրութեան զգացումները. և թոյլ չտալով՝ որ համիտեան բռնակալութիւնը՝ կրօնից մասին իւր ունեցած ու պահանջած մեծարանօք իրաւունք ստանայ մեծամտելու՝ սահմանադրութեան դրօ-

շին ներքեւ ցոյց տրուած այս ապերասան խիզախութեանց հանդէպ:

Երկրորդ տգեղ երևոյթն է երգիծարանութեան յորդամբ մեր օրագրութեան մէջ. . . ի ֆասս երգիծարանական արուեստին: Ոչ ինչ աւելի կը համոզէ զիս մեր ազգին անյարմարութեան այդ ճիւղին մէջ, ինչպէս այն հապճեպ ակնարկը՝ զոր ստիպել եմ զիս երբեմն տալու աղոր նուիրուած թերթերուն: Պարզապէս ցաւ կ'ազդէ անոնց վիճակը: Ասկից քանի մ'ամիս յառաջ ինքզինքը ճանչցող հայը կ'ամհնար իրենը կուշե կանոնը: Ամենէն գոհնիկ լուտանքներն ու ձեւերն էին անոնց համեմները: Եւ այժմ, ինչպէս յառաջ, անոնց նպատակը կը թուի՝ հեզնել գեղեցիկն իրենց տծելութեամբ: Այնոյժ դարձուածոց և ճարտար ասացուածոց չքաւորութիւնը կը ջանան ծածկել բռնազօրս հզօր ու սրտնեղութիւն ազդող բանասխաղեր, որոնք կ'ապացուցանեն՝ թէ տաղանդը որ չկայ՝ չի հնարութիւն: Եւրոպական գարշացեալ հրապարակագրութեան մէջ սրբանութիւնն անհաշտ է բնաւին ոսմկութեան և ախտաբոյր խառնախօսութեան հետ: Յետոյ՝ երգիծարանութիւնը չի ձկտիր խայթելու և գայրացնելու հոն, ինչպէս մեր քով. այլ ազնուութեամբ, որ իւր աղն է, բարեմոյն ժպիտ մը կը դնէ երգիծելոյն երեսին վրայ, և աւելի յօժարութեամբ ընդունել կու տայ՝ ինչ որ անսեթեւեթ յայտնաբանութիւնը թերեւս անախորժ պիտի ցուցնէր: Ընկերական թերութեանց ուղղութեան համար՝ երգիծարանութիւնն անտարակոյս ընտրելագոյն է քան պարզախօսութիւնը: Իայց և անուրանալի է՝ թէ անհամեմատ կերպով գերազանց է յաջող պարզախօսութիւնն մը քան անարուեստ սրբաբանութիւնը:

Սահմանադրութիւնը եկաւ բարձրացրնելու գմեզ, ոչ թէ աւելի իշեցնելու:

Հ. ՎԱՐԴԱՆ ՀԱՅՈՒՆԻ

